

СТАНОВИЩЕ

от д-р Тихомир Николов Митев,
доцент в Пловдивски университет “Паисий Хилендарски”

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки
професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата
докторска програма *Социология*

Автор: Деница Тодорова Шишкова

Тема: КОМУНИКАЦИОННИ СТРАТЕГИ И КУЛТУРНИ ИМПЕРАТИВИ НА СОЦИАЛНИТЕ ДВИЖЕНИЯ СЛЕД 1990 Г. В БЪЛГАРИЯ

Научен ръководител: доц. д-р Елица Куздова Димитрова, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № РД-21-1092 от 19.05.2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема КОМУНИКАЦИОННИ СТРАТЕГИ И КУЛТУРНИ ИМПЕРАТИВИ НА СОЦИАЛНИТЕ ДВИЖЕНИЯ СЛЕД 1990 Г. В БЪЛГАРИЯ

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата, докторска програма Социология. Автор на дисертационния труд е Деница Тодорова Шишкова – докторант в редовна форма на обучение към катедра Социология и науки за човека с научен ръководител доц. д-р Елица Куздова Димитрова от ВУ Пловдивски университет “Паисий Хилендарски”.

Представеният от докторанта комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;

- копия на научните публикации;
- списък на забелязани цитирания;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет (само за докторантите зачислени до 04.05.2018 г.);

Докторантът е приложил 5 публикации по темата на дисертацията.

От представената автобиография е видно, че Деница Шишкова притежава разнообразна образователна квалификация, професионален опит в различни сфери и богат опит в граждански инициативи. Нещо повече, тя има опит в специфични и чуждестранни културни среди и контексти (вкл. чуждоезикова подготовка), което, както личи и от дисертационния труд, е значима предпоставка и бонус за провеждане на значимо изследване.

2. Актуалност на тематиката

Областта и темата на дисертационния труд са несъмнено актуални в научен и научно-приложен план. Социалните движения са ключов агент на социална промяна – особено в късно-модерните общества, особено от перспективата на някои от водещи социалнонаучни перспективи като тези на Антъни Гидънс, Улрих Бек, Мануел Кастелс и др. Изследванията върху социалните движения са необходим компонент за разбирането на съвременните общества и дълбоките трансформационни процеси в тяхната институционална структура и тъкан.

Нещо повече, проблемът за „същността“, обсега и ролята на социалните движения в изграждането на пост-социалистическа България като парламентарна република с демократично управление и витално гражданско общество е ключов за разбирането и оценката на протичащите у нас процеси през последните 30 години.

Всичко това обаче – а именно очертаването на актуалността на темата и проблема – съзнателно или не, е по-скоро скромно и бегло загатнато от докторанта. Т.е. трудът (а, надявам се, и една бъдеща монография) само би спечелил, ако смело и ясно се заяви, изложи и защити необходимостта от изследвания в тази област, значимостта (за науката и „практиката“) на изследователския проблем и адекватността на подхода. Това би помогнало и при коректната оценка на постигнатите резултати и ползи от изследването.

3. Познаване на проблема

Деница Шишкова демонстрира отлично познаване на изследователския проблем. И това не се дължи само на личната въввлеченост и интерес. (Кое, между другото, съвсем не задължително е „порок“. Напротив, талантливият изследовател може да си позволи бъде „докоснат“ от своя пред-

мет. Но за да не бъде „погълнат“, се изисква опит и научна строгост. Това – в скоби засега.) Докторантът демонстрира отлично познаване на водещите концепции върху социалните движения, а стриктната и ясна конкретизация на нейния интерес ѝ помага да се фокусира и ограничи при разработването на теоретичната перспектива и модел на изследването.

4. Методика на изследването

Преди всичко две думи за избраната методология на изследването. Въпреки че съществуват и други много подходящи за изследване на така поставения изследователски проблем подходи (като например преработената от късния Латур теория за дееца-мрежа и неговите последователи), с оглед на поставените цели и задачи, считам, че изборът на констелация от парадигми за мрежови анализ и подходи на социалната антропология и социално-когнитивната психология е адекватно подбрана. Оттук, избраната методика (разчитаща на качествени изследователски инструменти) действително посреща поставените цели и задачи на изследването.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Дисертационният труд се състои от 197 страници, структурирани в увод, две глави, заключение, приложения и библиография и отговаря на формалните изисквания. В съдържателен план тази структура отговаря и на каноните за разработване на дисертация.

В първия раздел (определена от докторанта като глава) са заложили теоретичната рамка, перспектива и модел на изследване – отлично изложени и задълбочено представени. Тази част се явява „паспорт“ на труда. Във втората част се разгръща самото изследване. В нея се крие същинската работа и анализа върху интересуващия докторанта проблем. Анализът е коректно проведен, а синергията между първата (теоретична) и втората (емпирична) част е безспорна. Струва си да се отбележи и наличието на част, посветена на изследователска авторефлексия, в която Деница Шишкова възнамерява да разгледа „критично ролята [си] на обективиращ субект“ в контекста на използвания метод аналитична автоетнография. (Аз не бих определил така тази част. Тя е по-скоро дневник и протокол на изследователя, описващ „биографичната му зависимост от изминатия път“ и представлява нещо като „изповед“ за прозиращото напрежение между активиста Деница и изследователя Шишкова).

Няколко думи и критични бележки върху представеното дисертационно изследване. Държа да подчертая, че някои от тях са силно субективни и не омаловажават избора на стратегия на изложение и структуриране на анализа.

Преди всичко аз лично не харесвам утвърдения канон за изложение на дисертационен труд, доколкото той налага една застинала, така да се каже, „превърната форма“ на изследването. Какво имам предвид? В конкретния случай считам, че работата (особено бъдещето ѝ публикуване като

монография) би спечелила, ако в началото (може би в увода или съвсем в началото на първия раздел) бъде описан „телеграфно“ случаят Бедечка, казусът като „жив конфликт“. (Това е направено едва в точка 2.1. на втория раздел.) След което да се постави изследователския (и социален) проблем. И едва тогава да се премине към очертаване на рамката, в която да се мисли основния агент на социална промяна и съпротива като социално движение. С други думи, описанието и разгръщането на проблема в началото би позволило на читателя да проследи и фиксира завръзката на казуса, който по-нататък изследователя ще разплете и интерпретира чрез мрежови анализ като мощна и евристична концепция.

По-нататък и от гл. т. на горното би било добре българският контекст и опит на социалните движения у нас да също да бъде изтеглен преди теоретичната рамка. А също и обосновката защо именно случаят Бедечка е подбран като „представителен“ за социалните движения у нас, доколкото докторантът поставя генералния изследователски въпрос „какви са механизмите на възникване и действие на социалното движение по отношение на култура и комуникация в България след 1990 г.?“

Поради ограниченията на жанра, по-надолу ще резюмирам някои от силните и слаби страни на работата.

Сред достойнствата на работата бих посочил:

- много добре построените теоретична рамка и модел на изследването;
- адекватно подбрания методологически подход към изследователския проблем, предмет и обект;
- Изключително добре проведения анализ и употреба на комплексен и евристичен изследователски подход;
- многомерния анализ на социалните движения (и по-конкретно случаят на фокус), включващ макро, мезо и микро ниво;
- концептуално очертаният „жизнен цикъл“ на социалните движения;

Недостатъци:

- Вероятно би било добре да има и контролен случай – друг казус. Или оглеждане на случая Бедечка в други сходни граждански инициативи/социални движения, оперирали през последните десетилетия. Това би помогнало да се изведат заключения, отговарящи на генерално формулирания изследователски въпрос;
- на места има изпускане на контрола върху изследователския предмет и видимо осцилиране между активисткия порив и изследователския разум. Опитът за авторефлексия е донякъде успешна стратегия за обективизиране на това напрежение, което обаче е само първа стъпка за разрешаването му. Струва ми се, че за една, собствено казано, рефлексия върху „привилегированата гл.т.“ на анга-

жирания в казуса изследовател, би свършил работа например един по-задълбочен бурдиевистки подход, който, убеден съм, Деница Шишкова познава.

И накрая искам да поставя два въпроса:

- За мен социалните движения функционират в два донякъде противоположни модуса – реактивистки и активистки. Можем ли да кажем, че това е и причината да търсим неконвенционален подход, ангажиращ разнородните понятия структура и мрежа?

- В дисертацията си Деница Шишкова признава: „Изследването ми започна от желанието ми да опровергая възможността за външно дирижиране на социалните движения спрямо динамиката, присъща на мрежите...“ (Глава 2, т. 4) Въпросът ми е как мисли сега, след проведеното изследване? Опровергано ли е „външното влияние“?

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта.

В документацията по процедурата са приложени 5 публикации по темата на дисертацията. Издадени са в научни списания, колективни монографии и сборници от конференции. Две от тях са на английски език; една от тях е в съавторство. Всички те са в рецензирани издания.

Публикациите и участията на Деница Шишкова в национални и международни форуми са доказателство за популяризацията на дисертационния изследователски проблем и заинтересуването на научната общност по отношение на резултатите от него. Нямам съмнения, че те представляват оригинален принос на докторанта.

7. Автореферат

Авторефератът е изготвен според изискванията на релевантните правилници на Пловдивски университет и отразява коректно основните резултати, постигнати в дисертационния труд.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Считам, че оригиналният изследователски подход и теоретична рамка на изследването сами по себе си имат потенциал за развитие в последваща работа в областта на социалните науки, а постигнатите научно-приложни резултати следва да бъде публикувани и да достигнат до максимално широка публика.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че Деница Шишкова притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Социология, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване. За мен бе чест и удоволствие да бъда негов рецензент.

С оглед на гореизложеното и независимо от споделените критични бележки, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Деница Тодорова Шишкова в област на висше образование: 3. *Социални, стопански и правни науки*, професионално направление 3.1 *Социология, антропология и науки за културата*, докторска програма *Социология*.

16.06.2023 г.

Рецензент:

Доц. д-р Тихомир Митев